

De evolutie van de sociale situatie en de sociale bescherming in België 2019

Langzaam achterop

November 2019

ANNEX 4 : PARTICIPANTS IN THE MEETING OF THE WORKING GROUP ON SOCIAL INDICATORS/WRITTEN FEEDBACK

Jeroen Barrez (POD Maatschappelijke Integratie/SPP Inclusion Sociale), Marion Englert (Observatorium Gezondheid en Welzijn Brussel/Observatoire du Santé et du Sociale Bruxelles), Jean-Maurice Frère (Federaal Planbureau/Bureau Federal du Plan), Geneviève Geenens (STATBEL), Josée Goris (POD Maatschappelijke Integratie/SPP Integration Sociale), , Peter Lelie (FOD Sociale Zekerheid/SPF Sécurité Sociale), Sarah Marchal (Centrum voor Sociaal Beleid/UA), Thibault Morel (Steunpunt armoedebestrijding/Service de lutte contre la pauvreté), Ides Nicaise (HIVA/KULeuven), Cathérine Peters (Nationale Commissie voor de rechten van het kind/Commission nationale pour les droits de l'enfant), Natascha Van Mechelen (FOD Sociale Zekerheid/SPF Sécurité Sociale)

ANNEX 5 : NEDERLANDSTALIGE SAMENVATTING EN KERNBODSCHAPPEN VAN DE ANALYSE VAN DE EU SOCIALE INDICATOREN

In de context van de Europa 2020 doelstelling inzake de reductie van het aantal personen in armoede of sociale uitsluiting stelt de FOD Sociale Zekerheid jaarlijks een monitoringrapport op over de evolutie van de sociale situatie en de sociale bescherming in België. Dit rapport is gebaseerd op de Europese sociale indicatoren. Het rapport beschrijft een aantal trends met het oog op het inschatten en contextualiseren van de evolutie naar de doelstelling.

De subtitel van het rapport, 'langzaam achterop', tracht de aandacht te vestigen op een belangrijke trend. Binnen de context van de sterk ontwikkelde Belgische welvaarstaat wijzen indicatoren enerzijds op een stabiele en lage inkomensongelijkheid en tegelijkertijd op een stijgend armoederisico. Dit rapport linkt beide vaststellingen door aan te tonen dat de beschikbare gezinsinkomens sterker gestegen zijn in de middengroepen dan in de laagste en hoogste inkomensgroepen. Binnen de scope van dit rapport gaat de aandacht uiteraard op de eerste plaats naar de laagste inkomens. De titel benadrukt ook dat dit een gradueel proces is dat zich de afgelopen vijftien jaar heeft gemanifesteerd.

De belangrijkste bevindingen kunnen bondig samengevat worden in volgende punten, daarna volgt een uitgebreidere samenvatting:

- Het aantal personen in een situatie van armoede of sociale uitsluiting (Europa 2020 doelstelling) is quasi stabiel gebleven vergeleken met de beginsituatie
- Terwijl de globale tewerkstellingsgraad toeneemt daalt deze voor laaggeschoolden
- De laagste inkomens bleven achter ten opzichte van globale evolutie van huishoudinkomens.
- De doelmatigheid van de sociale bescherming daalt, voornamelijk voor de actieve bevolking en kinderen

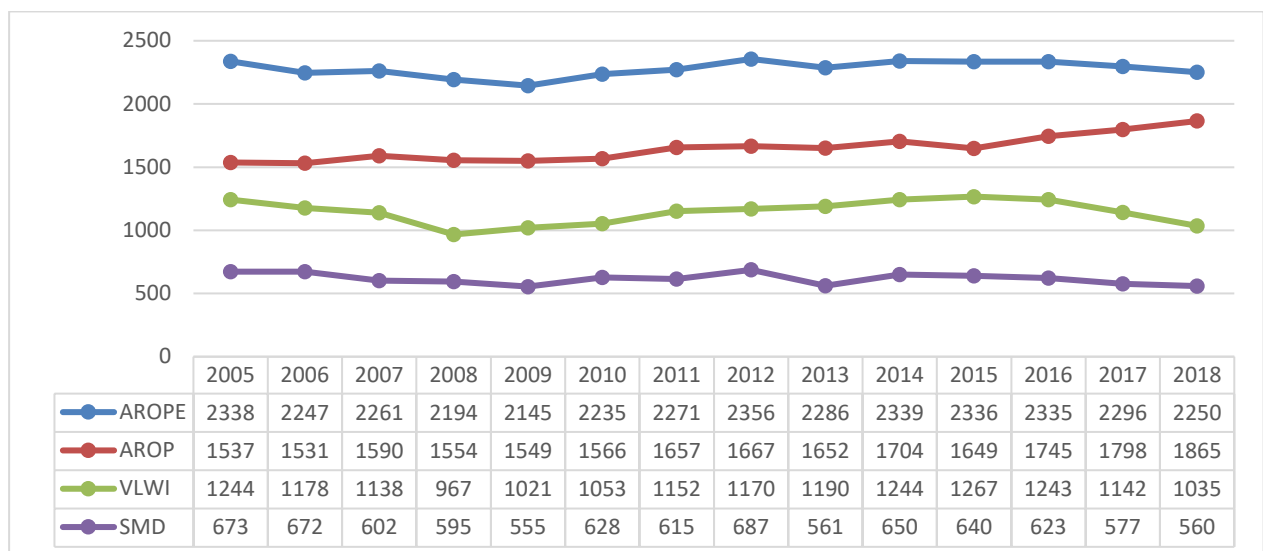
- Ondanks een daling van het aantal huishoudens zonder betaald werk stijgt het armoederisico tot zijn hoogste niveau sinds 2004

Belangrijkste bevindingen in meer detail:

1) Geen trend naar Europa 2020 doelstelling

Het aantal personen in armoede of sociale uitsluiting (Europa2020 doelstelling)³⁹ daalt licht sinds 2016, en bevindt zich in 2018 na voorgaande lichte stijgingen, ongeveer terug op het startniveau van 2008 (2.250.000 tov 2.194.000 in 2008). De daling is vooral een gevolg van het aantal personen in een huishouden zonder betaald werk en, in mindere mate, een daling van het aantal personen in een huishouden met ernstige materiële deprivatie. Het financieel armoederisico vertoont een relatief scherpe stijging sinds 2015 en lag in 2018 (inkomens 2017) met 16,4% op het hoogste niveau sinds de start van de EU-SILC data-collectie.

Personen in armoede of sociale uitsluiting (AROPE), armoederisico (AROP), ernstige materiële deprivatie (SMD) en zeer lage werkintensiteit (VLWI), België (absoluut aantal x1000)

2) Hoge tewerkstellingsgraad maar toegang tot arbeidsmarkt blijft moeilijk

Met 69,7% was de tewerkstellingsgraad in 2018 op zijn hoogste niveau ooit. De tewerkstelling is voortdurend gestegen onder oudere werknemers (55-64), onder de ruime groep in het midden van de beroepsactieve leeftijd (30-54) stijgt de tewerkstelling in beperkte mate sinds 2015. Onder jongeren (20-29) is er pas vanaf 2017 terug een stijging na een dalende trend in de voorgaande jaren. **Onder laaggeschoolden neemt de tewerkstellingsgraad verder af. Het aandeel van personen in een huishouden zonder betaald werk daarentegen daalt substantieel maar behoort nog tot de hoogste**

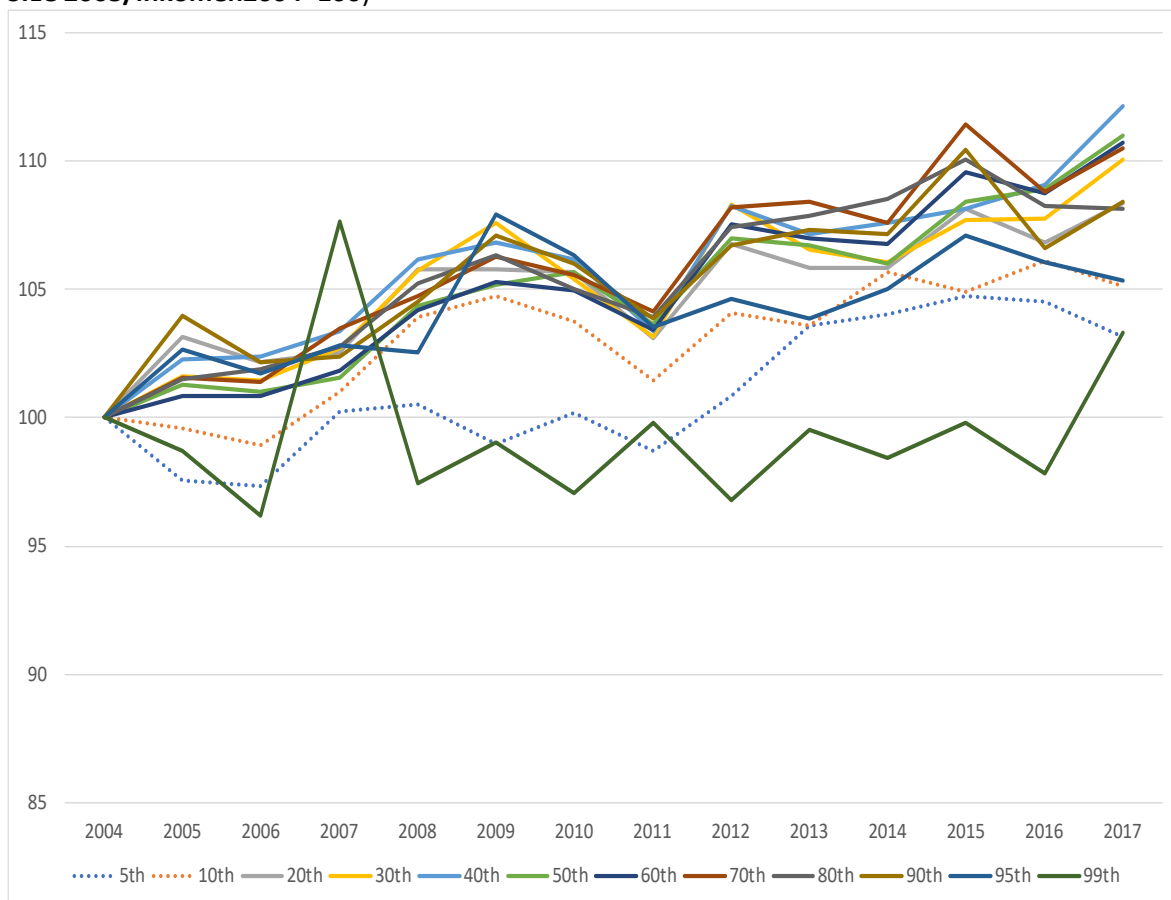
³⁹ De Europa2020 indicator 'armoede of sociale uitsluiting' is gebaseerd op een combinatie van drie afzonderlijke indicatoren: het aantal personen met armoederisico en/of in een huishouden (quasi) zonder betaald werk en/of in een huishouden met ernstige materiële deprivatie

in de EU. De 'in-work poverty' graad blijft laag in vergelijking met het EU-cijfer en in vergelijking met de buurlanden, maar vertoont de laatste jaren een licht opwaartse trend.

3) Lage inkomensongelijkheid maar laagste inkomens bleven achterop

De beschikbare gezinsinkomens stijgen in beperkte mate, wat in de lijn ligt van internationale trends. Algemeen blijft de inkomensongelijkheid laag en stabiel, **maar huishoudens met een zeer lage werkintensiteit en de laagste inkomens hebben niet gedeeld in de beperkte stijgingen** van de gezinsinkomens. Deze stijgingen hebben zich vooral voorgedaan onder werk-rijke huishoudens en in het midden van de inkomensverdeling. Gelet op de uiteenlopende trends in armoederisico voor verschillende leeftijdsgroepen (zie hieronder) wisselen categorieën van plaats in de inkomensverdeling, waarbij ouderen met lage inkomens enigszins naar boven schuiven, terwijl zwakkere groepen onder de bevolking op actieve leeftijd hun plaats helemaal onderaan innemen.

Mediaan (equivalent) huishoudinkomen per inkomenspercentiel, België (in prijzen van 2017, EU-SILC 2005/inkomen2004=100)

4) Toenemend armoederisico

Met 16,4 % ligt het armoederisico significant hoger dan bij het begin van de observatieperiode (14,8% in 2005). Het armoederisico bereikt daarmee zijn hoogste niveau sinds het begin van de systematische monitoring. De opwaartse trend tekent zich vooral af sinds 2015, waar voordien het niveau stabiel bleef. Echter deze stabiliteit was ook reeds een gevolg van uiteenlopende trends voor verschillende bevolkingsgroepen.

Het armoederisico onder *ouderen* stijgt opnieuw sinds 2015, na een sterke en voortdurende dalende trend sinds het begin van de waarnemingen in 2004. De recente stijging ligt in de lijn van de stijging van het armoederisico voor de globale bevolking. **De armoedekloof, het verschil tussen het mediaan inkomen van ouderen onder de armoedegrens en de armoedegrens zelf, blijft wel verder dalen. Dit wijst erop dat de laagste inkomens onder ouderen verder blijven stijgen,** zij het dat zij daarmee in mindere mate dan de voorgaande jaren boven de armoedegrens komen.

Het armoederisico onder de *bevolking op actieve leeftijd* stabiliseert in 2018 (inkomens 2017), na opeenvolgende stijgingen in de vorige jaren. **In deze bevolkingscategorie neemt de kloof tussen hoog- en laagopgeleiden verder toe.** Zowel de kloof in de tewerkstellingsgraad als in het armoederisico tussen laag- en hoger opgeleiden blijft verder toenemen in 2018.

Na een aantal jaar fluctuaties zonder duidelijke stijgende of dalende trend neemt **het percentage kinderen dat leeft in een gezin met een armoederisico relatief sterk toe tussen 2016 en 2018.**

Inzake specifieke categorieën kan vastgesteld worden dat België ook in de nieuwste 2018 cijfers nagenoeg het **hoogste armoederisico in de EU blijft noteren voor personen met een niet EU-nationaliteit** (48,3% t.o.v. 38,3% voor de EU). Het armoederisico voor personen met een handicap blijft zich ook boven het EU-cijfers situeren (23,1% t.o.v. 20,9%).

Het armoederisico is substantieel hoger onder, zowel private als sociale, huurders dan onder eigenaars van de woning. De stijging situeert zich ook enkel onder huurders.

Er blijven belangrijke verschillen bestaan tussen de armoedeniveau's van de verschillende **regio's**. Deze verschillen zijn tijdens de meest recente jaren verder toegenomen, met een stijging in Wallonië en een eerder stabiel niveau in Vlaanderen.

5) Doelmatigheid van sociale bescherming onder toenemende druk

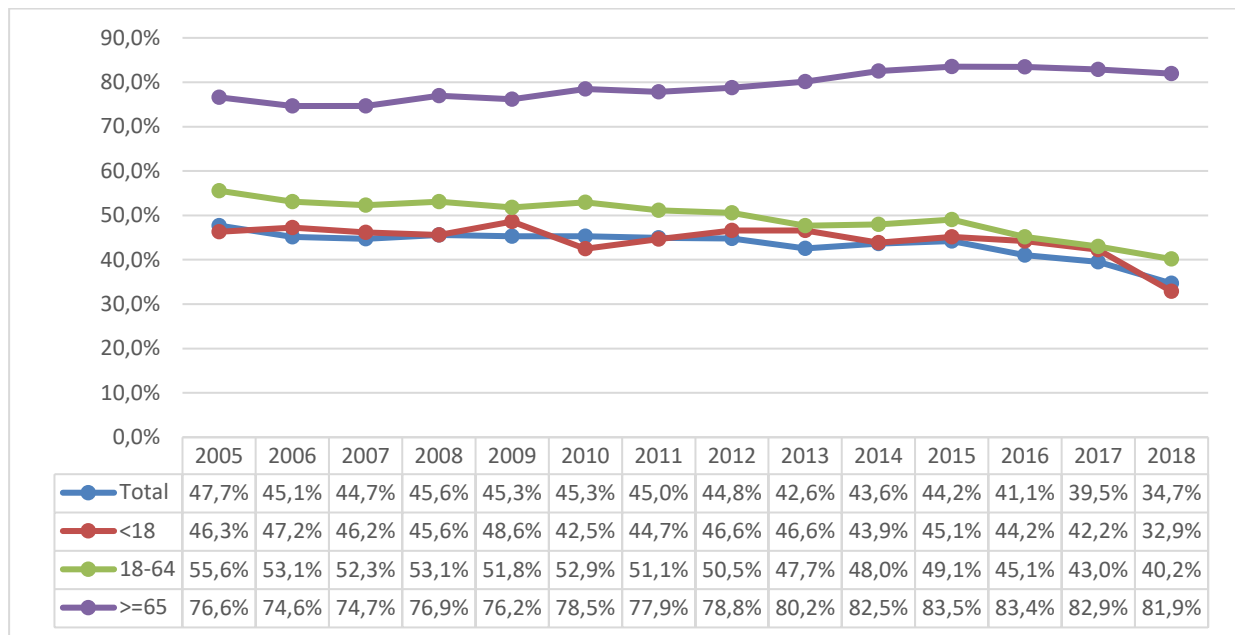
De trends inzake het aantal uitkeringstrekkers blijven zich verder doorzetten. **Het aantal volledig werkloze uitkeringsgerechtigde werklozen blijft dalen, terwijl het aantal invaliden blijft stijgen** en zich met 400.000 ongeveer op hetzelfde niveau bevindt als het aantal werklozen. **Ook het aantal leefloners steeg licht verder in 2018, net als het aantal personen met een inkomensvervangende tegemoetkoming wegens handicap.**

Volgens de meest recente volledige EU statistieken inzake sociale bestedingen (ESSPROS-2016) bevonden de sociale beschermingsuitgaven in percentage van het BBP (29,6%) zich enigszins boven het EU28 gemiddelde (28,1%) en op het niveau van Nederland (29,5%) en Duitsland (29,4%) en onder het niveau van Frankrijk (34,3%). Voor 2017 is er nog geen EU cijfer beschikbaar, maar de positie t.o.v.

de buurlanden blijft ongeveer gelijk, met lichte afnames zowel voor België als voor de meeste buurlanden.

De effectiviteit van de sociale transfers⁴⁰ is traditioneel relatief hoog in België, **maar daalt de laatste jaren voor kinderen en personen op actieve leeftijd**. Deze daling zet zich verder door in de meest recente cijfers voor 2018. Voor ouderen blijft de effectiviteit in 2018 stabiel, na eerdere toenames.

Effectiviteit van sociale bescherming naar leeftijdscategorie: % reductie van de pre-transfer armoedegraad door sociale transfers, België

Het armoederisico voor personen die leven in een huishouden (quasi) zonder werk is een goede indicator voor de toereikendheid van de sociale uitkeringen. Deze huishoudens zijn immers doorgaans afhankelijk van deze uitkeringen als inkomensbron. **Het is opmerkelijk dat het armoederisico voor personen in deze huishoudens de laatste jaren sterk gestegen is en hoger ligt dan het gemiddelde voor de EU (70% tegenover 61%). Vooral voor huishoudens zonder betaald werk en met kinderen blijken de uitkeringen in hoge mate ontoereikend te zijn.** Het armoederisico voor deze groep ligt boven 80%.

De sociale minima hebben gelijke tred gehouden met de armoedegrens, en dus met de globale welvaartsontwikkeling. De meeste minima, met uitzondering voor deze voor pensioenen en invaliditeitsuitkeringen voor alleenstaanden, blijven echter onder de armoedegrens en op een gelijke afstand daarvan.

⁴⁰ Het % reductie van de pre-transfer armoedegraad door sociale transfers

6) Verbetering van laagste pensioenen en stabiele globale inkomenspositie van ouderen

De verhouding tussen het mediane inkomen van ouderen en dat van de jongere bevolking en de verhouding van het mediaan pensioen ten opzichte van het mediaan arbeidsinkomen stabiliseren in de meest recente gegevens, na eerdere lichte toenames tijdens de voorgaande jaren. **Het sterk gedaalde armoederisico onder ouderen tijdens het afgelopen anderhalve decennium wijst bijgevolg niet op een algemene substantiële verbetering van de inkomenspositie van ouderen ten opzichte van jongere leeftijdsgroepen, maar wel op een verbetering onder de laagste inkomens,** en dus op een verbeterde doelmatigheid van de laagste pensioenen. Naar de toekomst toe wijzen simulaties op een stabilisatie van de vervangingsratio van de pensioen voor iemand die gedurende de ganse carrière aan het gemiddeld loon werkt. Voor lage lonen zou de vervangingsratio duidelijk stijgen, terwijl deze voor hoge lonen duidelijk zou dalen.

7) Uitstel medische zorgen blijft relatief hoog voor lage inkomens

De resultaten van enkele recente rapporten inzake de gezondheid van de Belgische bevolking en de werking van de gezondheidszorg worden weergegeven. Deze wijzen o.a. op blijvende ongelijkheden op het vlak van gezondheid en een aantal zwakkere punten in de gezondheidszorg zoals de performantie van preventie.

Op het vlak van toegankelijkheid wijst de **'unmet need for medical care'** indicator op een **stabiel niveau van personen die aangeven gezondheidszorgen te hebben moeten uitstellen** omwille van financiële redenen, wachtlijsten of afstand. Globaal situeert deze indicator zich op hetzelfde niveau als het cijfer voor de EU (1,8%). **Voor het laagste inkomenskwintiel is het cijfer aanzienlijk hoger (6,4%). Voor deze groep blijft het, ondanks een lichte daling tussen de laatste twee beschikbare jaren, aanzienlijk boven het EU cijfer liggen (6,4% ten opzichte van 3,4%).**

Naar het einde van de Europa2020 strategie: afsluitende opmerkingen

Bij de start van de Europa2020 strategie werd er van uitgegaan dat de EU-SILC 2018 cijfers de meest recente zouden zijn bij het beëindigen van de strategie, en dus als basis zouden dienen voor de evaluatie. Door de verbeterde tijdigheid van de gegevens is het misschien mogelijk dat eind 2020 ook de EU-SILC 2019 cijfers reeds beschikbaar zullen zijn. **In elk geval lijkt het voor België duidelijk dat de doelstelling om het aantal personen in een situatie van armoede of sociale uitsluiting te verminderen met 380.000 niet zal gehaald worden en dat er ook geen substantiële trend in de richting van de doelstelling kan vastgesteld worden,** een vaststelling die niet enkel voor België geldt. Deze conclusie ligt in de lijn van de vaststellingen van het Federaal Planbureau (2019) dat de trend van het percentage personen in armoede of sociale uitsluiting niet op schema ligt voor het bereiken van de doelstelling in het kader van de doelstellingen inzake duurzame ontwikkeling, een doelstelling die de ambitie vooropzet van een reductie van 50%.

Er is globaal genomen een behoorlijk grote consistentie in de gegevens doorheen de tijd en tussen diverse bronnen, en dus ook in de aandachtspunten die in de opeenvolgende monitoringrapporten werden aangestipt. De globale verklarende factoren worden weerspiegelt in de key-messages aan

het begin van deze samenvatting. De tewerkstellingsgraad blijft om diverse redenen te laag voor zwakkere groepen en de doelmatigheid van de sociale bescherming is afgenomen voor de bevolking op beroepsactieve leeftijd, zeker voor gezinnen met kinderen. Het eerste ondanks talrijke activeringsmaatregelen, laatste ondanks het gegeven dat de minimumbescherming (bijstand en minimum uitkeringen) gelijke tred hebben gehouden met de welvaartsontwikkeling, zij het dat zij in veel gevallen onder de armoederisicogrens blijven.

De Europa2020 doelstelling is gebaseerd op een combinatie van drie indicatoren die elk een specifiek aspect van armoede en sociale uitsluiting weerspiegelen. De monitoring vereist dan ook een bredere analyse van de sociale situatie en de sociale bescherming. **De bevindingen van deze analyse wijzen op de samenhang tussen de verschillende aspecten van de problematiek en tot de conclusie dat België niet immuun is voor internationale trends die de sociale cohesie onder druk zetten.**

De Europa 2020 strategie introduceerde het gebruik van targets als een beleidsinstrument in het domein van het sociaal beleid. In hun gezamenlijke inschatting van de strategie presenteren het EU Sociaal Beschermingscomité en het Tewerkstellingscomité een gemengd beeld van de resultaten inzake het behalen van de doelstellingen op EU-niveau. Terwijl de tewerkstellingsdoelstellingen nagenoeg zal bereikt worden is er minder vooruitgang voor de doelstelling inzake armoede en sociale uitsluiting. Ook al is de realisatie van de doelstellingen gemengd, beide Comités beoordelen het gebruik van targets toch als een positieve ontwikkeling, net als de indicatoren waarop de armoede- en sociale uitsluitingsdoelstelling gebaseerd was.

Federale Overheidsdienst
Sociale Zekerheid

© 2019

FOD Sociale Zekerheid / DG Beleidsondersteuning

Administratief Centrum Kruidtuin
Finance Tower
Kruidtuinlaan 50
1000 Brussel

Contact: rudi.vandam@minsoc.fed.be, sebastien.bastaits@minsoc.fed.be of silke.laenen@minsoc.fed.be

www.socialsecurity.fgov.be
dgBeSoC-contact@minsoc.fed.be

DIGITAL: D/2019/10.770/44